

Шаршнёва Вольга Мікалаеўна

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

(г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь)

omam17081971@gmail.com

ЛІНГВАСТАТЫСТЫЧНЫ НАПРАМАК ДАСЛЕДАВАННЯ ІНДЫВІДУАЛЬНАГА АЎТАРСКАГА СТЫЛЮ

У артыкуле ідзе гаворка пра статыстычныя метады ў сучасных лінгвістычных даследаваннях, прымяненне якіх пры мадэляванні спецыфікі індывідуальнага аўтарскага стылю паўплывала на ўзнікненне цэлых напрамкаў вывучэння яго графіка-фанетычных, лексіка-семантычных, сінтаксічных, кампазіцыйных асаблівасцей. Указваюцца перавагі і недахопы лінгвастатыстычнага аналізу. Сцвярджаецца неабходнасць выкарыстання названага напрамку ў комплексе з іншымі метадамі, уключаючы інтэрпрэтацыйны аналіз і ўлік кантэксту.

Ключавыя словы: лінгвастатыстычны, індывідуальны аўтарскі стыль (ідыястыль), мастацкі тэкст, метада даследавання

The article discusses statistical methods in modern linguistic research, the use of which in modeling the specifics of an individual author's style influenced the emergence of whole directions of studying its graphic-phonetic, lexical-semantic, syntactic and compositional features. Advantages and disadvantages of linguistic statistical analysis are indicated. The necessity of using this direction in combination with other methods, including interpretive analysis and taking into account the context, is confirmed.

Keywords: linguistic statistics, individual authorial style (idiostyle), literary text, research method

Значнае месца ў сучаснай лінгвістыцы мастацкага тэксту наогул і ў вывучэнні індывідуальнага аўтарскага стылю ў прыватнасці займаюць лінгвастатыстычныя даследаванні, у аснову метадалогіі якіх пакладзены статыстычныя метады апрацоўкі даных, якія дазваляюць вызначыць частотнасць выкарыстання ў мастацкім тэксце тых ці іншых слоў, фраз, сінтаксічных канструкцый. Аднак, аб'ектамі лінгвастатыстычнага аналізу з'яўляюцца лексічныя, фразеалагічныя, граматычныя сродкі, якія адрозніваюць маўленне аднаго пісьменніка ад другога. Даследаванне частаты выкарыстання пэўных гукаў, слоў, граматычных формаў і сінтаксічных канструкцый дазваляе скласці статыстычны профіль аўтарскага стылю. Важным этапам з'яўляецца параўнанне атрыманых даных з адпаведнымі паказчыкамі іншых аўтараў або з літаратурнай нормай, што дазваляе выявіць адметнасці і індывідуальныя рысы. Лінгвастатыстычны напрамак даследавання індывідуальнага аўтарскага стылю засяроджваецца на колькасных паказчыках моўных адзінак як на сродку аб'ектывацыі і выяўлення спецыфікі манеры пісьма пэўнага аўтара. Такі падыход дазваляе выявіць заканамернасці ў выкарыстанні моўных сродкаў, якія могуць не быць відавочнымі пры традыцыйным аналізе тэксту.

Да найбольш актыўных статыстычных метадаў, якія выкарыстоўваюцца ў сучасных даследаваннях, адносяцца наступныя: *частотна-лексічны* аналіз, накіраваны на выяўленне частаты выкарыстання характэрных для пэўнага аўтара лексічных, марфалагічных ці сінтаксічных адзінак; *структурны* аналіз, які прадугледжвае колькасную характарыстыку структуры тэксту (напрыклад, аб'ём абзацаў, даўжыня сказаў, частата выкарыстання сказаў пэўнага тыпу і інш.), асноўных тэматычных напрамкаў і сэнсавых блокаў, спосабаў камунікацыі (дэялагічнае маўленне, выражэнне звароту); *фармальны* аналіз, які прадугледжвае ўстанаўленне тыповых для аўтара слова- або формаўтваральных марфем і, адпаведна, спосабаў словаўтварэння; *канцэптуальны* аналіз, звязаны з апісаннем асноўных канцэптаў, кагнітыўных структур, разнастайных праяў вобразнага мыслення аўтара; *маркемалагічны* аналіз, які дазваляе распазнаваць словы, выразы ці іншыя вербальныя і невербальныя элементы, якія могуць быць сродкамі фарміравання індывідуальнага аўтарскага стылю; *класіфікацыйны* аналіз, арыентаваны на высвятленне заканамернасцей і тэндэнцый у выкарыстанні моўных сродкаў; *генеалагічны* аналіз, які выкарыстоўваецца пры даследаванні паходжання пэўных моўных адзінак або эвалюцыі аўтарскага ідыястылю.

Прымяненне лінгвастатыстычных метадаў патрабуе выкарыстання сучасных камп'ютарных тэхналогій і спецыялізаванага праграмнага забеспячэння. Аўтаматызаваны аналіз вялікіх масіваў тэкставых даных дазваляе значна скараціць час і павысіць дакладнасць даследавання. Асаблівую каштоўнасць уяўляюць інструменты для аўтаматычнага вызначэння марфалагічных і сінтаксічных характарыстык слоў, што дазваляе праводзіць дэталёвы аналіз структуры тэксту.

Названыя метады накіраваны на механічнае супастаўленне тэкстаў аднаго аўтара і тэкстаў розных аўтараў і дазваляюць выявіць своеасаблівасць ідыястылю праз аналіз кантэкстаў частотнай лексікі, тэматычных блокаў, эмацыянальных апэнак шляхам вылучэння “дамінантных сфер тэкстаў” па выніках “колькаснай апрацоўкі і кантэкстуальнага аналізу”, калі “творчасць пісьменніка становіцца аб'ектам статыстычных вымярэнняў” [1, с. 182].

Прымяненне гэтых метадаў для мадэлявання спецыфікі індывідуальнага аўтарскага стылю паўплывала на ўзнікненне цэлых напрамкаў вывучэння графіка-фанетычных, лексіка-семантычных, сінтаксічных, кампазіцыйных асаблівасцей [2, с. 9]. Метадалогія лінгвастатыстычных даследаванняў ідыястылю абавіраецца на электронны аналіз тэкставага матэрыялу з прымяненнем статыстычных метадаў для выяўлення заканамернасцей у выкарыстанні пісьменнікам пэўных моўных сродкаў.

Сучасныя лінгвістычныя даследаванні ілюструюць схільнасць да фармалізацыі апісання разнастайных моўных з'яў, абумоўленую “магчымасцямі аўтаматызаванай апрацоўкі тэксту, корпуснай лінгвістыкі і

ідэаграфічнай лексікаграфіі” [3, с. 3]. Такая схільнасць накіроўвае вучоных не толькі да выяўлення індыўдуальнасці асобнага аўтара, асобнага твора, але і да аналізу спецыфікі індыўдуальна-аўтарскіх мастацкіх сістэм.

У замежнай лінгвістыцы адзначаецца актыўнае развіццё стыламетрыі, якая падразумявае аўтаматычную апрацоўку тэксту з мэтай правядзення статыстычнага аналізу для атрыбуцыі тэксту, накіраванай на выяўленне ў ім пэўных заканамернасцей. Выкарыстанню стыламетрыі ў значнай ступені спрыяе магчымасць хуткай апрацоўкі вялікіх аб’ёмаў даных і стварэнне корпусаў, якія змяшчаюць разметку (у тым ліку семантычную) на розных узроўнях тэксту (М. В. Копацеў, В. А. Плунгян, А. А. Палікарпаў, А. Я. Шайкевіч). Даследчыкі лінгвастатыстычнага напрамку мяркуюць, што прымяненне статыстычных метадаў дапамагае размежаваць аказіянальныя і індыўдуальна-тэкставыя з’явы ўжо на этапе выбаркі фактычнага матэрыялу, і сцвярджаюць, што, “вывучаючы і сістэматызуючы семантыку тэкставых адзінак (у першую чаргу лексічных мностваў), можна выявіць сэнсавую структуру тэксту, а таксама канцэптуальныя і стылістычныя асаблівасці аўтарскага ідыястылю і яго адрозненні ад іншых мастацкіх сістэм” [3, с. 4].

Аўтары манаграфіі “Корпусная модель идиостиля Достоевского” зыходзяць з таго, што “моўны феномен ідыястылю выяўляецца ў выбары фармальных сродкаў выражэння сэнсу ў параўнанні з альтэрнатыўнымі спосабамі перадачы той жа семантыкі. Тым самым дапускаецца схільнасць аўтара выражаць падобныя сэнсы паўторным рэпертуарам фармальных сродкаў. Інакш кажучы, ідыястыль праяўляецца як тэндэнцыя, сукупнасць пераваг у выкарыстанні мовы” [2, с. 9]. Даследчыкі тлумачаць неабходнасць апісання ідыястылю ў корпусным вымярэнні, сцвярджаючы, што “корпусная мадэль ідыястылю пісьменніка <...> фарміруецца як вынік адлюстравання асаблівасцей частотнага размеркавання лексічных (і збольшага сінтаксічных) канструкцый у корпусе тэкстаў аўтара ў тэарэтычны канструкт, ці, гаворачы сучаснай мовай прыкладной лінгвістыкі, анталогію, якая ствараецца сродкамі метамовы лінгвістычнай тэорыі” [2, с. 21]. Пры гэтым аўтары манаграфіі выкарыстоўваюць лінгвастатыстычнага метада пры вивучэнні адметнасці лексікі (А. М. Баранаў, Д. А. Дабравольскі, М. М. Міхайлаў, Н. А. Фацеева, Л. Л. Фёдарова, К. В. Шарапова) і фразеалогіі (А. А. Асокіна, Я. А. Балашоў, А. М. Баранаў, Д. А. Дабравольскі, А. Д. Казярэнка, К. Л. Кісялёва, М. М. Корбава) Ф. М. Дастаеўскага.

Лінгвастатыстычны напрамак сучасных даследаванняў канцэнтруецца на наступных аспектах: вивучэнне фанетычных, арфаграфічных, лексічных, фразеалагічных, сінтаксічных, стылістычных, канцэптуальных асаблівасцей ідыястылю; вивучэнне ўзаемасувязі паміж частотой ужывання пэўных моўных сродкаў і іншымі параметрамі аўтарскага маўлення (тэматыкай, праблематыкай, эмацыянальнасцю, экспрэсіўнасцю, эстэтычнасцю і інш.) – т. зв.

карэляцыйны аналіз; класіфікацыя індывідуальна-аўтарскіх моўных сродкаў; параўнальна-супастаўляльная характарыстыка індывідуальнага аўтарскага стылю розных аўтараў або аднаго і таго ж аўтара ў розныя прамежкі часу; мадэляванне ідыястылю для аўтаматычнага распазнавання аўтарства.

Лінгвастатыстычны аналіз мае несумненныя перавагі, паколькі дазваляе атрымаць колькасныя аб'ектыўныя звесткі, незалежныя ад суб'ектыўных ацэнак даследчыка. Аднак разам з тым відавочныя і недахопы лінгвастатыстычнага падыходу, звязаныя з немагчымасцю адлюстравання ўсіх аспектаў ідыястылю: графіка-пунктуацыйнай арганізацыі, інтанацыйнай афарбоўкі мастацкага маўлення, выкарыстання пераважнай большасці стылістычных сродкаў арганізацыі мастацкага тэксту і інш.

Вынікі даследаванняў лінгвастатыстычнага напрамку ўплываюць на ўсведамленне значнасці разумення моўных асаблівасцей аўтара і персанажа, іх камунікатыўных паводзін і індывідуальнага стылю зносін. Тэарэтычнымі набыткамі гэтага напрамку з'яўляюцца звесткі аб моўнай ідэнтычнасці і культурных асаблівасцях розных аўтараў, што спрыяе больш глыбокаму асэнсаванню разнастайнасці аўтарскага маўлення.

Лінгвастатыстычныя даследаванні знаходзяць шырокае прымяненне ў розных галінах лінгвістыкі, у прыватнасці, у аўтарскай атрыбуцыі, стыламетрыі і лексікаграфіі. Яны дазваляюць з высокай ступенню дакладнасці вызначыць аўтарства ананімных тэкстаў, выявіць і апісаць стылістычныя асаблівасці розных жанраў і напрамкаў, а таксама стварыць частотныя слоўнікі і іншыя дачныя матэрыялы.

Аднак нягледзячы на сваю дакладнасць і аб'ектыўнасць, лінгвастатыстычны падыход не варта разглядаць як адзіны і вычарпальны метада аналізу індывідуальнага аўтарскага стылю. Ён павінен выкарыстоўвацца ў комплексе з іншымі метадамі, уключаючы інтэрпрэтацыйны аналіз і ўлік кантэксту. Толькі ў такім выпадку можна дасягнуць поўнага і глыбокага разумення творчай манеры пісьменніка.

Літаратура

1. Мухин, М. Ю. Проза, драматургия, публицистика и переписка А. П. Чехова в сопоставительно-статистическом ракурсе / М. Ю. Мухин, Е. Р. Филатова // Уральский филологический вестник. Сер. Язык. Система. Личность Лингвистика креатива. – 2016. – № 2. – С. 181–191.
2. Корпусная модель идиостиля Достоевского / Е. А. Балашов [и др.] ; под ред. А. Н. Баранова, Д. О. Добровольского. – М. : ЛЕКСРУС, 2021. – 358 с.
3. Мухин, М. Ю. Лексическая статистика и идиостиль автора: корпусное идеографическое исследование (на материале произведений М. Булгакова, В. Набокова, А. Платонова и М. Шолохова): дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 / М. Ю. Мухин. – Екатеринбург, 2011. – 383 с.